

ZDZISŁAW MALCZEWSKI TChr

POLONIA W ORLE BIAŁYM WSPÓŁCZEŚNIE ANALIZA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

O istnieniu kolonii polskiej w Águia Branca (Orle Białym), w stanie Espí-rito Santo, dowiedziałem się podczas studiów seminaryjnych w Towarzystwie Chrystusowym dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu. Poczytuję sobie za przywilej i zarazem za wielkie szczęście, że w tamtym okresie formacyjnym w nowicjacie i seminarium spotykał się z nami regularnie ks. Ignacy Posadzy, współzałożyciel naszego zgromadzenia zakonnego. W konferencjach wspominał o swoim pobycie w Brazylii w roku 1929 i 1930/31. Owocem podróży do Brazylii i przeprowadzonych przez niego wizyt duszpasterskich w polskich koloniach jest książka *Drogą pielgrzymów*¹.

Gwoli sprawiedliwości trzeba stwierdzić, że polska grupa imigracyjna w Orle Białym zasłużyła sobie na to, że poświęcono jej kilka opracowań książkowych².

Dr ZDZISŁAW MALCZEWSKI TChr – rektor Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii; e-mail: zdzislawm@msn.com

¹ Ks. I. P o s a d z y, *Drogą pielgrzymów. Wrażenia z objazdu osad polskich w Południowej Ameryce w latach 1929 oraz 1930-1931*, wyd. V, Poznań: Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej 1985.

² Wymieniam tutaj tylko publikacje brazylijskie. R o g é r i o M e d e i r o s, *Poloneses*, w: *Espírito Santo. Encontro de Raças*, Rio de Janeiro: Reproarte Gráfica e Editora 1997; A. M a l a c a r n e, *Águia Branca. Uma rapsódia polono-brasileira na selva capixaba*, São Gabriel da Palha: Gráfica Gomieri 2004; A. F. B r a z d e A r a ú j o, C. C. F e d e s z e n M o z d z e n, E. G o m e s P i n t o A r a ú j o, J. d a S i l v a A l v e s P i m e n t a, *História de um povo*, [b.m.]: Gráfica Notícia 2000; E. G l a z a r, *Brava gente polonesa. Memórias de um imigrante, formação histórica de São Gabriel da Palha e expansão do café conilin no Espírito Santo*, Ilha de Vitória: Flor & Cultura Editores 2005. Edward Glazar w swoim pamiętniku imigranta chociaż nie pisze bezpośrednio o Águia Branca, to jednak w swoim dziele poświęca kilkadziesiąt stron kolonizacji Águia Branca. Tam w 1931 r., jako imigrant, rozpoczął wraz z rodzicami swoją bogatą historię.

Właśnie podczas tych konferencji ks. Ignacy Posadzy wspominał – z jemu właściwą fascynacją i polotem poetyckim – o polskich emigrantach kolonizujących region Orła Białego, których odwiedzał w początkach ich zagospodarowania się w nowej ojczyźnie. Swój kilkutygodniowy pobyt wśród emigrantów w *Águia Branca* opisał dosyć obszernie, poświęcając im 24 strony swojej książki. Informacje werbalne, jakie nam przekazywał w początkach formacji zakonnej ks. Posadzy, pogłębiłem sobie poprzez lekturę jego książki. Będąc już tutaj, w Brazylii, wielokrotnie słyszałem o bohaterskich Polakach rozpoczynających w trudnych warunkach swoją epopeję w kolonii *Águia Branca*, w stanie *Espírito Santo*. Niestety, z różnych powodów nie udało mi się osobiście poznać tej społeczności polonijnej znacznie oddalonej od polskich skupisk położonych w południowej części Brazylii. Dopiero, kiedy pełniłem funkcję prowincjała zgromadzenia, postanowiłem odwiedzić ten region, kolonizowany od 1929 r. przez Polaków. Owocem moich odwiedzin i pobytów w *Águia Branca* było kilka artykułów popularnonaukowych, reportaży, które znalazły się w różnych polskich publikacjach, jak również w jednej z moich książek³. Przed trzema laty miałem możliwość uczestniczenia w inauguracji Domu Polskiego w Orle Białym (18 lutego 2006). W reportażu z tej uroczystości napisałem wówczas:

Kiedy odwiedzam *Águia Branca*, zawsze ulegam fascynacji... urodą krajobrazu. Jednak historia, mozaika i żywotność tej specyficznej społeczności polonijnej w *Águia Branca* jest jeszcze bardziej fascynująca. Emigranci polscy kolonizujący region *Águia Branca* byli bardzo oddaleni od innych polskich skupisk. W tych warunkach zmuszeni byli do szybszej asymilacji, aniżeli ci rodacy, którzy osiedlili się na południu Brazylii. Polacy i ich potomkowie poprzez zawierane związki małżeńskie wchodzili w nowe konstelacje etniczne. Stąd też ukształtowała się przepiękna mozaika społeczności polonijnej w *Águia Branca*. Związki małżeńskie: polsko-brazylijskie, polsko-murzyńskie, polsko-indiańskie przyniosły owoc w postaci nowego Brazylijczyka utożsamiającego się ze swoimi polskimi korzeniami. Dobrze się stało, że właśnie ta jakżeż inna, ale zarazem bogatsza kulturowo, społeczność polonijna znalazła przychylną odpowiedź ze strony Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, która w imieniu Narodu Polskiego obdarowała ją pięknym, funkcjonalnym „Domem Polskim”. Dom ten będzie z pewnością prawdziwym, otwartym domem dla wszystkich, którym drogę są wartości polskiego dziedzictwa. W *Águia Branca* zakorzeniły się one bardzo głęboko. Oby jak najdłużej.... Dla dobra polskiej i brazylijskiej symbiozy kulturowej⁴.

³ Z. M a l c z e w s k i TChr, *Polonii brazylijskiej obraz własny. Zapiski emigranta*. Kurytyba: Projções 2007.

⁴ Tamże, s. 244.

Rzeczywistość społeczności polonijnej w Águia Branca, którą obserwowałem i postrzegałem podczas moich kilku pobytów, nie była jednak pełna. Nie przynosiła mi pełnej satysfakcji z dokładniejszego jej poznania. Dlatego też w moim zainteresowaniu tą specyficzną społecznością polonijną pragnąłem poznać głębszą jej rzeczywistość, a mianowicie: w jakim stopniu zachowała się jeszcze tożsamość polska wśród członków tej grupy etnicznej. W tym też celu przygotowałem specjalną ankietę, która została rozprawdzona wśród potomków polskich imigrantów pod koniec 2008 r.⁵

Spodziewam się, że usystematyzowanie otrzymanych odpowiedzi ukaże nam tę społeczność polonijną od wewnątrz, czyli jak ona sama siebie postrzega oczyma poszczególnych jej członków.

Na pierwsze pytanie: czy respondent ma polskie pochodzenie, zdecydowana większość odpowiedziała: tak. Niektórzy jeszcze dodawali, kto przybył z Polski (rodzice, dziadkowie). Jedna osoba zaznaczyła, że jest Polką w drugim pokoleniu. Znalazła się też odpowiedź przecząca, gdzie osoba wyznaje, że jest Brazylijką, ale ma związek ze społecznością polonijną poprzez przynależność do polskiego cmentarza. Dwie osoby odpowiedziały negatywnie, ale zaraz dodając, że współmałżonek jest polskiego pochodzenia.

W przypadku pozytywnej odpowiedzi, gdzie respondent stwierdzał, że jest polskiego pochodzenia, kolejne pytanie brzmiało: kto z rodziny był Polakiem? Odpowiedzi były następujące: jedna osoba podaje, że jest Polką, która mając 2 lata przyjechała do Águia Branca z rodziną (rodzice, brat); rodzice (13) [niektórzy podawali pełne nazwiska lub imiona rodziców, albo dodawali, że rodzice przyjechali będąc dziećmi]; dziadkowie (8); (respondent dodał

⁵ Dzięki pomocy ks. Zbigniewa Czerniaka TChr i Luiza C. G. Fedeszena rozprawdzono 70 ankiet, na które odpowiedziały 44 osoby. Poniżej wymieniam ich nazwiska (w nawiasie podaję wiek ankietowanego): Marcos Zarowny (45), Willian Pereira Mozdzen (33), Joanna Ptak Salvador (46), Diogo Paulo Salvador (44), Douglas Ptak Salvador (20), Wilma Nunes Pereira Mozdzen (64), Bronislau Fedeszen (71), Luziane Kubit Fedeszen (37), Jozefa Kubit (55), Mário Antônio Wrublewski (46), Aureo Cuerci Fedeszen (42), Sandra Pereira Mozdzen dos Passos (37), Valéria Cuerci Fedeszen Zarowny (36), Osvaldina Trozeski Samora (57), Laura Chiconi Bino (70), Estanislau Wrublewski (70), Valdete Cizoski Mozdzen (40), Sofia Cizoski Mozdzen (68), Helena Kubit (63), José Cichoni Neto (57), Verônica Jacentick Lacerda (56), José Ozidoro Wrublewski (64), Bernardo Matias Rafalki (52), Anna Patlalhuki Cichoni (89), Flodisio Matuchak (67), Pedro Wichlem Minuto (42), Gilsemar Sterpa (35), Antônia Rafalski Jurewiski (69), Erincton Kubit (29), José Aniszewski (55), Onofre Rafalski (67), Madalena Labendz Rafalski (59), Áurea Maria Rocha Forrechi (50), Domingo Vincioneck (83), Kristina Aniszewski (64), Maria Delapina Rocha (68), Germana Milagre do Nascimento (68), Luiz Carlos Dalafina (42), Maria Mozol Kubit (80), Maria Felix Kubit (49), Valter Cichoni (43), Piotr Cichoni (89), Neide Ranquete Trazeski (55), Luiz Carlos Cuerci Fedeszen (47).

jeszcze, że teść był Polakiem); dziadkowie po stronie ojca (3); pradziadkowie po stronie ojca; dziadek, dziadek po stronie ojca, matka (1); ojciec (6); (respondenci dodali uzupełnienie: ojciec miał: 3 lata, 5 lat, 7 lat, kiedy przyjechał z Polski); inni respondenci podają konkretną osobę: Piotra i Annę, Joannę Ptak, Józefa, Anastację Shicorski; mąż (3); niektórzy respondenci nie podali, kto z rodziny był Polakiem.

W kolejnej odpowiedzi respondenci podawali swoją tożsamość. Padały następujące odpowiedzi:

– jestem Polakiem/Polką (6), [jedna osoba, której dziadek przyjechał z Polski, podaje, że uważa się za Polkę];

– jestem polskiego pochodzenia (23). Jedna osoba uzupełniła jeszcze, że często czuje się Polakiem;

– jestem Brazylijką (2) [jedna kobieta wyszła za mąż za osobę polskiego pochodzenia, druga związana jest z cmentarzem polskim];

– jestem Brazylijczykiem, mającym wśród innych, również polskie pochodzenie (8);

– jestem Brazylijczykiem mającym jeszcze inne korzenie, lecz z dumą przyznaję się do polskiego pochodzenia;

– jedna osoba, pomimo że w ankiecie podaje, że rodzice przyjechali z Polski, to jednak nic nie podaje o swojej tożsamości;

– kolejna osoba podaje, że jest Włoszką, gdyż rodzice są Włochami. Dodaje jeszcze, że uważa się za Brazylijkę (mąż był polskiego pochodzenia).

Przy postawieniu kolejnego pytania byłem ciekaw, jakie przejawy polskości wykazywane są w codziennym życiu. Respondenci mogli wybrać: kuchnię polską, muzykę polską, religijność polską, inne przejawy. Odpowiedzi były następujące:

– za kuchnią polską opowiedziało się 15 osób. Jeden respondent dopisał, że lubi pierogi, kiełbasę;

– sześciu respondentów podkreśliło, że ich polskość przejawia się w lubieniu polskiej muzyki. Jedna osoba dodała informację, że codziennie słucha polskiej muzyki z płyt kompaktowych (CD).

Zdecydowana większość respondentów (22 osoby) odpowiedziała, że praktykuje polską religijność. Ponadto jedna osoba dodała, że zna wiele polskich modlitw, prawie codziennie słucha polskich pieśni religijnych (z CD) i kiedy odprawiane są polskie nabożeństwa, to zawsze w nich uczestniczy. Inna zaś osoba odpowiedziała, że ten przejaw polskiej religijności ma miejsce szczególnie w Dniu Zadusznym. Inna zaś, że wyraża swoją religijność brazylijską. Osobą jest wdowa Brazylijka, która wyszła za mąż za Polaka.

Niektóre osoby zaznaczały dwa elementy. Jedna ze starszych osób odpowiedziała, że w 80% mówi po polsku, ale nie umie pisać, a jej religijność jest mieszana (polsko-brazylijska).

Ponadto dwóch respondentów dopisało jeszcze od siebie, że przejawem ich polskości jest zainteresowanie polską kulturą.

Z kolei jeden z respondentów (29 lat) napisał od siebie w tym punkcie, że „wyczytał kiedyś, iż dwie rzeczywistości w przejawie kultury się zachowują: język i kuchnia. Dlatego też polskie modlitwy, kilka polskich słów, które znam i polska kuchnia (pierogi, gołąbki, kielbasa) są obecne w moim codziennym życiu”.

Natomiast 8 osób odpowiedziało, że w ich życiu nie przejawia się żaden element polskości.

Z kolei chciałem poznać, jaka jest świadomość wśród społeczności polonijnej, jeśli chodzi o polską kolonizację w *Águia Branca*. Respondenci napisali: „Przybyli z Europy ogarniętej kryzysem, oszukani przyrzeczeniem spotkania nowej ziemi obiecanej; co się nie sprawdziło. Pomimo odizolowania łańcuchem górskim (*Serra dos Aimorés*), nie upadali na duchu, lecz zintegrowali się w nowej ziemi, nie opuszczając swojej ojczyzny; nauczyli mnie czegoś ważnego do życia”. „Zaledwie mniejszość pozostała na miejscu, większość nie potrafiła się zaklimatyzować ze względu na małe wsparcie i klimat i się przeniósł [w inne regiony]”. „Dzięki kolonizacji polskiej nasze miasto otrzymało nazwę dla uczczenia orła zdobiącego polską flagę”. „Jest to kolonizacja nadal żywa, która stara się zachować tradycje, pomimo małych kontaktów z Polską. Część społeczności zapomniała o początkach kolonizacji”. „Kolonizacja stała się ważną dla rozwoju kultury”. „Kolonizacja polska stała się bardzo ważną dla rozwoju municypium” (podkreślają 4 osoby). „Polska kolonizacja była zapomniana i opuszczona przez wiele lat” (piszą 3 osoby). Kolejny respondent podkreśla, że kolonizacja była opuszczona (osamotniona) i dodaje wątek bardzo rodzinny: „moi rodzice bardzo cierpieli, gdyż brakowało pomocy. Lecz, pomimo tego wszystkiego, dzisiaj powinniśmy – jako potomkowie – być traktowani z większą serdecznością”. Inna osoba zauważa, że „kolonizacja była dobrze zorganizowana”. „Kolonizacja polska była ważnym punktem w historii *Águia Branca*”. Kolejny respondent opisuje trudne warunki, w jakich znaleźli się polscy imigranci przybyli z małymi dziećmi w ten region stanu *Espírito Santo*, i podkreśla: „dzięki ciężkiej pracy osoby te przyczyniły się do zbudowania naszego miasta *Águia Branca*”. Respondent (64 lata) wspomina również bardzo trudne warunki, szczególnie w porze deszczowej, kiedy wody zrywały mosty i komunikacja była zerwana. „Rodziny pozostawały wtedy bez soli, nafty, używanej w tamtych czasach, kiedy nie było energii elektrycznej”.

Kobieta w średnim wieku opisuje trudne pionierskie warunki imigrantów, którzy dzięki wspólnemu wysiłkowi i ciężkiej pracy zbudowali drewnianą kaplicę. Kiedy ta uległa zniszczeniu, podjęli się kolejnego wysiłku zbudowania nowej, służącej do dzisiaj polonijnej społeczności. Respondentka stwierdza pod koniec swojego świadectwa: „[...] pozostawili przykład dla swoich potomków poprzez własną godność”.

Z kolei jedna osoba napisała: „Kolonizacja polska jest bardzo obecna w naszym życiu; w końcu w naszych żyłach płynie polska krew. Jest nie do wyrażania nasze uczucie, kiedy udajemy się na polski cmentarz. Cała nasza historia przechodzi niczym film. Dla nas Polaków i ich potomków, którzy mieszkamy w *Águia Branca*, jak również dla licznych osób, które zawsze uczestniczą z nami w nabożeństwie w Dzień Zaduszny, «cmentarz polski» (jak jest nazywany) jest miejscem świętym”.

Inna wypowiedź godna jest również zacytowania: „Kolonizacja polska w Orle Białym wycisnęła znak na historii miasta i jest częścią naszego codziennego życia. Tradycje, zwyczaje, smaki ludowe, wymiana doświadczeń, to wszystko jest obecne w naszej historii i jeszcze dzisiaj po przejściu kolejnych pokoleń jest możliwe, aby dostrzec, w czasach modernizacji, że istnieje coś w naszym życiu, co otrzymaliśmy w spadku po naszych przodkach i co wyrażamy w praktyce”.

Respondentka (89 lat) stwierdza, że polska „kolonizacja przyniosła rozwój”.

Jeden z respondentów zaznaczył, wie bardzo mało o polskiej kolonizacji, a inny zaznacza, że woli się nie wypowiadać na ten temat.

Stawiając kolejne pytanie, pragnąłem zorientować się, jak bardzo współcześni potomkowie polskich imigrantów ukazują potrzebę uczestniczenia w życiu organizacyjnym swojej grupy etnicznej. Wielu respondentów odpowiedziało, że należą do Stowarzyszenia polskiego w *Águia Branca*, które między innymi sprawuje opiekę nad polskim cmentarzem usytuowanym w miasteczku (29). Dwie osoby odpowiedziały, że biorą udział w działalności Domu Polskiego. Natomiast dwie osoby nie dały żadnej odpowiedzi. Niektórzy po prostu stwierdzili, że nie należą do żadnej organizacji (8).

Na podstawie odpowiedzi na ankietę można wyciągnąć wniosek, że $\frac{3}{4}$ społeczności polonijnej jest zaangażowana w życie organizacyjne swojej grupy etnicznej.

Kolejna kwestia, którą chciałem poznać, to: czy przedstawiciele polskiej grupy etnicznej biorą udział w festynach, okolicznościowych mszach św. czy też innych uroczystościach. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że pokaźny procent respondentów uczestniczy w tych wydarzeniach (29). Kilka osób

podkreślało, że uczestniczą we wszystkich uroczystościach polonijnych, jakie są organizowane w Águia Branca.

Inni respondenci odpowiedzieli, że uczestniczą w mszach św. sprawowanych po polsku (2). Pięć osób stwierdziło, że uczestniczą tylko w świętowaniu Dnia Zadusznego na polskim cmentarzu. Jedna z osób odnotowała, że organizowane są również obchody Bożego Narodzenia. Ponadto podała, według mnie, bardzo interesującą sugestię. „Potrzebowałibyśmy kogoś znającego polską kulturę, aby przybliżył nam historię Polski. Odnoszę wrażenie, że znamy Polskę z 1929 r. W rzeczywistości powinna być większa łączność pomiędzy naszym Águia Branca a współczesną Polską” (36 lat).

Jeden z respondentów dodał jeszcze, że uczestniczy w organizowanych obchodach polskiej kolonizacji w Águia Branca.

Dwie osoby odpowiedziały, że nie uczestniczą w festynach i innych wydarzeniach polonijnych (83 lata i 43 lata), a jedna osoba podała, że nie uczestniczy, ponieważ nie otrzymała zaproszenia.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można określić społeczność polonijną, jako uczestniczącą aktywnie w różnych imprezach, jakie są organizowane w miasteczku.

Z kolei, w prowadzonym badaniu współczesnej rzeczywistości polskiej grupy etnicznej w Águia Branca, pragnąłem się dowiedzieć, w jakim stopniu jej członkowie wykazują zainteresowanie polską kulturą oraz czy posługują się językiem polskim.

Z otrzymanych odpowiedzi ankietowych ukazuje się następujący obraz: występuje względne zainteresowanie polską kulturą. Wielu respondentów podkreślało, że znają polską kulturę, uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych, ale niestety nie mówią po polsku. Jedna Brazylijka stwierdza, że zna polską kulturę, ponieważ żyje wśród ludzi polskiego pochodzenia.

Jeśli chodzi natomiast o język polski. Pewne osoby podały, że znają ten język; jedni dobrze, inni trochę mniej. Niektóre osoby, niestety, na co dzień nim się nie posługują. Dwie osoby odpowiedziały, że umieją się modlić po polsku.

Niektóre osoby stwierdzają otwarcie, że nie znają języka swoich przodków, albo że znają tylko niektóre słowa. Odnośnie do prowadzonego aktualnie kursu języka polskiego osoby podkreślają, że powinien go prowadzić ktoś, kto dobrze zna język polski, jest dobrze przygotowany i zna metodologię nauczania języka. Jeden z respondentów zaznaczył, że ma ciekawość poznania języka polskiego.

Zamykając ten punkt, chciałbym podkreślić ważność zaistnienia Domu Polskiego w Águia Branca. Dom ten winien być nośnikiem i promotorem kultury polskiej i języka polskiego. W jego pomieszczeniach winny być orga-

nizowane kursy, spotkania, prezentacja filmów po to, aby osoby o polskich korzeniach, a także Brazylijczycy zainteresowani bogactwem polskiej kultury mogli poznawać – przede wszystkim – bogactwo polskiej kultury, jak też współczesną Polskę.

Dla badaczy społeczności polonijnej w świecie jest czymś oczywistym to, że obecność i posługa polskiego księdza w danej grupie polonijnej przyczynia się do szerzenia i zachowania, szeroko rozumianej, kultury polskiej. Historia 80 lat społeczności polonijnej w *Águia Branca* ukazuje, że tylko w początkach kolonizacji, a konkretnie w 1930 r. – przez kilka tygodni – ks. Ignacy Posadzy TChr pełnił posługę duszpasterską i patriotyczną swoim rodakom kolonizującym ten region. Później w okresie 1934-1939 imigranci polscy mieli stałą opiekę duszpasterską sprawowaną przez ks. Franciszka Sokoła. Przez kolejne lata wspólnota polonijna była tylko sporadycznie odwiedzana przez polskiego kapłana. Dopiero od 26 października 2003 r. kapłani Towarzystwa Chrystusowego (którego współzałożycielem był ks. Ignacy Posadzy) prowadzą posługę duszpasterską w tej rozległej parafii pod wezwaniem św. Józefa⁶. Od chwili objęcia parafii przez polskich księży miejscowa społeczność polonijna ma zapewnioną także opiekę w duchu polskiej religijności.

Uczyliem ten trochę obszerniejszy wstęp po to, aby uzasadnić kolejne zagadnienie pojawiające się w przeprowadzonej w ubiegłym roku ankiecie. Pytanie skierowane do przedstawicieli polskiej grupy etnicznej w *Águia Branca* brzmiało: obecność polskich księży w ostatnich latach przyczyniła się do pobudzenia polskości, czy też ta obecność nie czyni różnicy?

Według otrzymanych odpowiedzi: obecność polskich księży z całą pewnością bardzo pomogła w podtrzymywaniu polskości (43 głosy). Pisze jeden z potomków: „było dla nas wielką radością przybycie polskich księży do *Águia Branca*. Jest większe docenienie naszego języka polskiego, naszej kultury i naszej religii” (64 lata). Inny zaś dodaje: „przybycie polskich księży było czymś znaczącym, aby wesprzeć wspólnotę polską w municypium *Águia Branca* w ocaleniu kultury i tradycji polskich, które zaczynały zanikać. Dużo pomogli w uzyskaniu Domu Polskiego” (67 lat). Księża nie tylko pomogli, ale nade wszystko dodali animuszu osobom polskiego pochodzenia (55 lat) i zachęcają do podtrzymywania polskich wartości kulturowych (83 lata). Kolejny respondent podkreśla, że „polscy księża przynieśli ze sobą wielkie dobrodziejstwo, które pozostanie w historii *Águia Branca*” (49 lat).

⁶ M a l c z e w s k i, *Polonii brazylijskiej obraz własny*, s. 221-227.

Jednak – jak podkreśla pewien respondent – „jeden ksiądz, aby obsłużyć parafię Águia Branca i społeczność polonijną, nie wystarczy. To, co zostało zrobione, to jednak za mało od czasu oczekiwania imigrantów i ich potomków (od roku 1929)” (45 lat). Inni respondenci zauważają, że polscy księża powinni „traktować potomków polskich imigrantów z jeszcze większą serdecznością, poświęcając im więcej czasu” (37 lat i 42 lata). Według kolejnego respondenta, oprócz księży winien być „jeszcze ktoś, kto by się zajął kwestią polskiej kultury” (36 lat). Dla innej osoby „ksiądz polski jest pewnym znakiem polskości na terenie całego municypium” (29 lat). Kolejny respondent podkreśla, że „[...] dzięki polskim księżom nastąpił wielki postęp we wspólnocie polonijnej. Było czymś ważnym ich przybycie i praca wśród nas. Uważam, że jeżeli kiedyś by ich tutaj nie było, to pozostaniemy sierotami. Ich obecność pomaga nam w podtrzymywaniu polskości w sposób bardzo konkretny [...]. Dzięki ich obecności zaistniała syntonía między nami a Polską” (47 lat).

Dwie osoby podkreślają, że obecność polskich księży nie tylko pomogła w podtrzymaniu polskości, ale i można dostrzec dużą zaistniałą różnicę (40 lat i 56 lat). Pojawiło się też interesujące spostrzeżenie, że „polscy księża nie są wyłącznie dla Polaków, ale także dla innych ras” (57 lat). Tylko jeden respondent pisze, że on nie dostrzega różnicy.

Ostatnią kwestią, jaką poruszam w ankiecie, jest pragnienie otrzymania odpowiedzi: w jakim stopniu zbudowanie Domu Polskiego i jego funkcjonowanie pomogło w rozwoju działalności polonijnej i większym docenieniu tradycji, zwyczajów przywiezionych przez naszych imigrantów do Águia Branca?

Respondenci z całym przekonaniem stwierdzają, że Dom Polski stał się punktem zwrotnym w życiu polskiej grupy etnicznej w Águia Branca. Dom Polski przyczynia się do podtrzymywania żywej historii polskiej imigracji, która w trudach i cierpieniu kolonizowała ten region. Dzięki niemu rozwinęło się bardzo życie kulturalne w Águia Branca. Kilku respondentów podkreśla jednak, że „Dom ten musi nadal być «żywy», aby nadal trwała nasza historia”. Powstały Dom Polski przyczynił się bardzo do tego, że wspólnota polonijna bardziej ceni swoje tradycje, zwyczaje. Kilka osób zaznacza z dumą, że Dom ten stał się wizytówką Águia Branca. Dom Polski podkreśla polską kolonizację, przyciąga uwagę społeczeństwa pięknem architektury i aktywną działalnością. Wzbudza także zainteresowanie tych, którzy odwiedzają Orła Białego. Dzięki niemu wzrosło znaczenie Águia Branca. Ponadto dzięki umieszczeniu Muzeum Imigranta Polskiego w Domu Polskim przyczynia się także do lepszego poznania historii polskiej kolonizacji w Águia Branca.

Przy systematyzacji ostatnich dwóch zagadnień czułem taką osobistą satysfakcję. Jak mawia mój mistrz, prof. dr hab. Lech Trzeciakowski z Instytutu Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, „trzeba sobie oddać sprawiedliwość”. Otóż, oddając sobie tutaj tę sprawiedliwość, pragnę wyznać, że kiedy pełniłem posługę przełożonego Prowincji Towarzystwa Chrystusowego w Ameryce Południowej, po zapoznaniu się z bliska z rzeczywistością parafii św. Józefa w Águia Branca, zabiegałem o to, aby nasze zgromadzenie przejęło opiekę duszpasterską nad tą wspólnotą wiernych; mając także na uwadze zapewnienie z naszej strony specjalnej troski polskiej grupie etnicznej w tym regionie stanu Espírito Santo. Również dzięki moim wstępnym staraniom Stowarzyszenie Wspólnota Polska w Warszawie zdecydowało udzielić pomocy finansowej tejże wspólnocie polonijnej na budowę Domu Polskiego. Kiedy uczestniczyłem w dwóch uroczystościach w Águia Branca: w objęciu parafii przez naszą Prowincję (26 października 2003) oraz inauguracji Domu Polskiego (18 lutego 2006), to wyznam szczerze, iż radość moja była wielka. Miałem wówczas taką wewnętrzną świadomość, że nasz współzałożyciel o. Ignacy Posadzy, patrząc na nas z domu Ojca Niebieskiego, był również uradowany. Jego duchowi synowie powrócili w ten region, gdzie blisko 80 lat temu on sam, w prymitywnych warunkach, posługiwał naszym rodakom w początkach ich trudnego, imigracyjnego życia, kiedy kolonizowali te piękne, ale i zarazem trudne, szczególnie dla początkującego rolnictwa, tereny.

Przeprowadzona ankieta ukazuje współczesną polską grupę etniczną w Águia Branca bardzo aktywną i żywą. Wszystkie odpowiedzi, jakie otrzymałem, są bardzo cenne i rzucają światło na tę specyficzną społeczność polonijną, tak bardzo osamotnioną i oddaloną geograficznie od polskich skupisk położonych w południowej części Brazylii. Analiza przeprowadzonych badań daje wiele nadziei na przyszłość.

Wszystkim osobom, które swoimi odpowiedziami zaspokoily moje indagacje i wniosły bardzo dużo w zrozumieniu tej szczególnej wspólnoty polonijnej, wyrażam serdeczne podziękowanie i szacunek. Pragnąłbym jeszcze tutaj dodać, że najmłodszy respondent miał 20 lat, a najstarsza osoba 89 lata. W odpowiedziach przedstawicieli wspólnoty polonijnej znalazłem pewien powiew uspokojenia co do przyszłości wspólnoty polonijnej w Águia Branca. Zauważam z badań nad odpowiedziami na pytania ankietowe, jak wielką wagę polska grupa etniczna w Águia Branca przywiązuje do obecności i posługi polskich księży chrystusowców wśród potomków naszych imigrantów, jak też i na rzecz całej lokalnej społeczności katolickiej. Z nie mniejszą uwagą koncentruje się ona na zaistnieniu i wszechstronnym działaniu Domu Polskiego.

Z ankiety wynika bardzo wyraźnie, że dzięki posłudze polskim księżom i działalności Domu Polskiego: wartości, tradycje, zwyczaje, jakie pozostawili po sobie polscy osadnicy w Águia Branca, a będące nadal widocznymi i przeżywanymi przez społeczność polonijną, będą mogły się rozwijać i trwać przez długi czas. W ten sposób przepiękna mozaika obecności ras, kultur, narodowości, które są w stanie Espírito Santo, a wywodzących się z potomków: indiańskich, portugalskich, afrykańskich, holenderskich, niemieckich, Pomorzan, szwajcarskich, włoskich, są także potomkowie Polaków mających wkład w wieloraki rozwój tego pięknego i bogatego stanu federacji brazylijskiej.

Pozostaje mi jeszcze pewien niedosyt nad przeprowadzonym badaniem współczesnego stanu tożsamości polskiej wśród potomków polskich kolonizatorów w Águia Branca. Mianowicie: badaniem nie ogarnęliśmy młodego pokolenia. Zauważam, że dla całości tego obrazu trzeba będzie w najbliższym okresie przeprowadzić ankietę wśród młodzieży i starszych dzieci wywodzących się z rodzin polonijnych. Wówczas będziemy mieli pełny obraz, jaka jest współczesna polska grupa etniczna w Águia Branca.

THE POLISH COMMUNITY IN ÁGUIA BRANCA NOWADAYS AN ANALYSIS OF THE CONDUCTED RESEARCH

S u m m a r y

The review that has been done shows the contemporary Polish ethnic group in Águia Branca as a very active and lively one. All the replies are valuable and they shed light on this special Polish community, so alienated and geographically distant from Polish centers situated in southern Brazil. The youngest respondent was 20 years old, and the oldest one – 89. In the replies given by the representatives of the Polish community it can be seen how highly the Polish ethnic group in Águia Branca values the presence and services of Polish priests belonging to the *Societas Christi pro Emigrantibus Polonis* among the descendants of our immigrants, as well as for the whole local Catholic community. The community pays the same attention to the existence and diverse activities of the Polish Home.

The review shows clearly that owing to the services of the Polish priests and to the work of the Polish Home the values, traditions and customs left by Polish settlers in Águia Branca, still seen and experienced by the Polish community, will be able to survive and develop for a long time. In this way the beautiful mosaic formed by the presence of races, cultures and nations in the state of Espírito Santo, by the presence of people who are Indian, Portuguese, African, Dutch, German, Pomeranian, Swiss, Italian descendants, also includes the descendants of Poles who contributed to the extensive development of this beautiful and wealthy state of the Brazilian Federation.

Translated by Tadeusz Karłowicz